

Εταιρειοκρατία: η αόρατη κυβέρνηση που κανείς δεν ψήφισε

14/09/2026

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΚΑΤΑΡΑΣ

Για δεκαετίες, οι μεγάλες επιχειρήσεις θεωρούνταν οικονομικοί οργανισμοί που ανταγωνίζονταν μεταξύ τους υπό την εποπτεία των κρατών. Από το τέλος του 20ού αιώνα η σχέση αυτή έχει αντιστραφεί: οι επιχειρήσεις επηρεάζουν πλέον, ολοένα περισσότερο, τους κανόνες λειτουργίας των ίδιων των κυβερνήσεων που κάποτε τις εποπτεύαν. Η μεταβολή αυτή είναι, στην ουσία της, μεταβολή κυριαρχίας, πολύ πέρα από μια απλή οικονομική εξέλιξη. Και τούτο δεν μπορεί να είναι αποδεκτό από την κοινωνία, που έφτασε η στιγμή να τις τιθασεύσει.

Το 1999, στη Βολιβία, μια πολυεθνική ζήτησε κάτι που καμία εταιρεία στην ιστορία δεν είχε τολμήσει να ζητήσει: ιδιοκτησία πάνω στη βροχή. Η Bechtel, αφού είχε ήδη αποκτήσει μέσω ιδιωτικοποίησης την εταιρεία υδάτων της Κοτσαμπάμπα, αύξησε τις τιμές νερού κατά 300% έως 400%. Όταν οι φτωχότεροι κάτοικοι άρχισαν να μαζεύουν βρόχινο νερό σε λεκάνες για να αποφύγουν τον λογαριασμό, η εταιρεία πίεσε το κοινοβούλιο να ψηφίσει νόμο που απαγόρευε ακόμη και τη συλλογή βρόχινου νερού από τις στέγες. Ο νόμος πέρασε. Ακολούθησαν εξεγέρσεις, περίπου δέκα θάνατοι διαδηλωτών, και τελικά η απόσυρσή του. Στο διοικητικό συμβούλιο της Bechtel εκείνη την εποχή κάθονταν πρώην αξιωματούχοι της αμερικανικής κυβέρνησης, ανάμεσά τους ο George Shultz και ο Caspar Weinberger, δηλαδή το ίδιο μοτίβο «περιστρεφόμενης πόρτας» που θα συναντήσουμε ξανά και ξανά σε αυτή τη σειρά άρθρων.

Ποιος κατέχει τη βροχή; Το όριο που ξεπέρασε η εταιρική εξουσία

Η Ελλάδα, απρόθυμα αλλά υποχρεωμένη από τα μνημόνια, σύρεται τώρα να προχωρήσει στην ιδιωτικοποίηση του νερού, για να βιώσει ενδεχόμενα μια κατάσταση αλά Βολιβία, αλλά και τις σχετικές αποτυχίες σε Γαλλία και Αγγλία, που δεν παραδειγματίζουν.

Η Γαλλία, η χώρα των δύο μεγαλύτερων εταιρειών νερού στον πλανήτη (Veolia και Suez) έγινε τελικά και το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτυχίας του ίδιου μοντέλου. Στη Grenoble, το σκάνδαλο διαφθοράς γύρω από την ιδιωτικοποίηση του νερού οδήγησε τον δήμαρχο της πόλης στη φυλακή, και γαλλικό δικαστήριο κήρυξε την ίδια την ιδιωτικοποίηση παράνομη. Στο Παρίσι, όταν οι συμβάσεις με Veolia και Suez έληξαν το 2010 μετά από 25 χρόνια, ο δήμος επέλεξε να μην τις ανανεώσει και αυτή η επιστροφή σε δημόσια διαχείριση έφερε αμέσως 15% εξοικονόμηση τον πρώτο

χρόνο και μείωση των τιμολογίων κατά 8%, αποδεικνύοντας πως οι ιδιωτικές εταιρείες αποκόμιζαν κέρδη πολύ πέρα από το κόστος λειτουργίας.

Στη Βρετανία, η ιστορία είναι ακόμη πιο ακραία. Όταν η Margaret Thatcher ιδιωτικοποίησε το αγγλικό δίκτυο ύδρευσης το 1989, οι εταιρείες παρέλαβαν το δίκτυο χωρίς κανένα χρέος. Τριάντα πέντε χρόνια αργότερα, η Thames Water, η μεγαλύτερη εταιρεία ύδρευσης της χώρας, με 15 εκατομμύρια πελάτες, έχει συσσωρεύσει χρέος 14 δισεκατομμυρίων λιρών, έχει μοιράσει 72 δισεκατομμύρια λίρες σε μερίσματα από την ιδιωτικοποίηση και μετά, και έριξε ανεπεξέργαστα λύματα σε ποτάμια πάνω από 370.000 φορές μόνο το 2021. Το 2025 βρισκόταν στα πρόθυρα αναγκαστικής κρατικοποίησης.

Η ιστορία της Κοτσαμπάμπα δεν είναι ακρότητα. Είναι το πιο ακραίο, πιο κατανοητό σύμπτωμα ενός φαινομένου που περιγράφεται πλέον με έναν συγκεκριμένο όρο: εταιριοκρατία (corporatocracy), δηλαδή η διογκούμενη συγκέντρωση δύναμης στα χέρια επιχειρήσεων, η μεταμόρφωση της ίδιας της επιχείρησης σε κοινωνικό θεσμό, μια ψευδο-εξουσία που κυριαρχεί πάνω σε κοινωνίες και κράτη με τη στήριξη τραπεζών, ελίτ και κυβερνήσεων που λειτουργούν, ουσιαστικά, ως αχυράνθρωποι.

Αξίζει να θυμηθούμε πόσο πρόσφατη είναι αυτή η ισχύς σε ιστορικούς όρους. Έως τις αρχές του 18ου αιώνα, η ίδρυση εταιρείας ως νομικού προσώπου απαγορευόταν με ποινή φυλάκισης σε χώρες όπως η Βρετανία. Η κοινωνία τότε αντιμετώπιζε την ιδέα μιας «τεχνητής οντότητας» με δικά της δικαιώματα σαν κάτι επικίνδυνο, όχι σαν κάτι αυτονόητο. Μέχρι το 2000, η εικόνα είχε αντιστραφεί πλήρως: από τις εκατό μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη, οι 51 ήταν πλέον εταιρείες, όχι κράτη (τα στοιχεία του 2018 δείχνουν 69 επιχειρήσεις και 31 κράτη!!), μια σύγκριση που κι αν μεθοδολογικά έχει κάποιες αδυναμίες επειδή συγκρίνει τζίρο με ΑΕΠ, παραμένει εντυπωσιακή ένδειξη κλίμακας.

Γιατί η επιχείρηση κερδίζει, σχεδόν, πάντα

Στο πρώτο μέρος αυτής της σειράς περιγράψαμε τη δομική ασυμμετρία ως χάσμα ανάμεσα σε γρήγορα συστήματα εξουσίας και αργούς δημοκρατικούς θεσμούς — ένα χάσμα που η τεχνολογία, όπως είδαμε εκεί, λειτουργεί σαν επιταχυντής, διευρύνοντάς το ολοένα πιο γρήγορα. Η επιχείρηση δεν είναι απλώς ένα ακόμη παράδειγμα αυτού του χάσματος, αλλά είναι, από την ίδια της τη νομική κατασκευή, ο πιο τέλει προσαρμοσμένος οργανισμός για να το εκμεταλλευτεί. Ένα διοικητικό συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει σε μία συνεδρίαση ότι ένα κοινοβούλιο χρειάζεται μήνες διαβούλευσης για να νομοθετήσει.

Το πιο ακραίο σύγχρονο παράδειγμα αυτής της ασυμμετρίας δεν είναι πλέον θεωρητικό. Όταν η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 και έπληξε σοβαρά τις υποδομές επικοινωνιών της χώρας, η ουκρανική άμυνα στηρίχθηκε σε κρίσιμο βαθμό στο δίκτυο δορυφόρων Starlink της SpaceX, ιδιοκτησίας ενός και μόνο ανθρώπου, του Elon Musk. Τον Σεπτέμβριο του 2023, ο βιογράφος του Walter Isaacson αποκάλυψε στο βιβλίο *Elon Musk* ότι ο ίδιος ο Musk είχε αρνηθεί να ενεργοποιήσει την κάλυψη Starlink πάνω από την Κριμαία, ματαιώνοντας μια σχεδιαζόμενη ουκρανική επίθεση με υποβρύχια drones εναντίον του ρωσικού στόλου στη Σεβαστούπολη· ο ίδιος ο Musk επιβεβαίωσε δημόσια το γεγονός, επικαλούμενος φόβο πυρηνικής κλιμάκωσης. Ένα ευρωπαϊκό κράτος σε πόλεμο χρειάστηκε, ουσιαστικά, την άδεια ενός ιδιώτη για να αμυνθεί· ο ίδιος ιδιώτης ελέγχει παράλληλα και το X, ένα από τα κεντρικά κανάλια δημόσιου διαλόγου στον δυτικό κόσμο. Δύσκολα βρίσκεται καθαρότερη εικόνα του πόσο έχει μετατοπιστεί η κυριαρχία από τα κράτη

προς τις επιχειρήσεις, ή του πόσο ρευστό μπορεί να γίνει το όριο ανάμεσα σε εταιρική εξουσία και εθνική άμυνα.

Έτσι, πλέον έφτασαν να ιδιωτικοποιούν το νερό της βροχής για να μην μπορούν να το συλλέγουν οι φτωχοί με τις κατσαρόλες τους, εμπορεύονται το ανθρώπινο DNA, πατεντάρουν γενετικό υλικό της φύσης που είναι κληρονομιά της ανθρωπότητας, ξεπουλούν τα προσωπικά μας δεδομένα με ασύλληπτα κέρδη, μολύνουν το περιβάλλον σε τέτοιο βαθμό που επηρεάζουν και τροποποιούν το γενετικό υλικό των ανθρώπων (λόγου χάριν, θηλυκοποίηση εμβρύων σε πόλεις κοντά στα εργοστάσια δυσφαινόλης A/BPA, υλικό για τα πλαστικά αυτοκινήτων), υιοθετούν «αυτοκτονικό μάνατζμεντ» που οδηγεί σε δεκάδες αυτοκτονίες στελεχών (λόγου χάριν, France Telecom/Orange), ληστεύουν χρήματα φορολογουμένων για να διασωθούν από την κρίση (πχ Goldman Sachs, MS, JPM), τα οποία εντέλει δίνουν ως μπόνους στα golden boys, απαιτούν και πετυχαίνουν μηδενικούς φόρους, δείχνουν μια έντονη ψυχοπαθητική συμπεριφορά και τόσα άλλα. (Περισσότερα και στο βιβλίο μου «Σιωπηλός Καινούργιος Κόσμος», <https://costaskataras.org/siopilos-kainourgios-kosmos.html>)

Η οικονομολόγος Noreena Hertz, στο «The Silent Takeover» (2001), υποστηρίζει ότι η σημερινή κυριαρχία των επιχειρήσεων δεν προέκυψε τυχαία, αλλά μέσα από συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές των τελευταίων δεκαετιών του 20ού αιώνα και εντοπίζει πέντε βασικούς παράγοντες πίσω από αυτή τη μετατόπιση εξουσίας. Πρώτον, τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία που επέβαλαν πολιτικοί όπως η Θάτσερ και ο Ρέιγκαν τη δεκαετία του '80, με δόγμα τις απόλυτα ελεύθερες αγορές. Δεύτερον, την απορρύθμιση της διασυννοριακής κίνησης κεφαλαίων, που επέτρεψε στις πολυεθνικές να δρουν ουσιαστικά ανεξέλεγκτα. Τρίτον, την εκτεταμένη ιδιωτικοποίηση δημόσιων υποδομών, υγείας και εκπαίδευσης, που αφαίρεσε από το κράτος τον έλεγχο βασικών αγαθών. Τέταρτον, τον «εταιρικό εκβιασμό», δηλαδή η απειλή μεταφοράς εργοστασίων και κεφαλαίων σε χώρες με χαμηλότερη φορολογία αναγκάζει τις κυβερνήσεις να υποχωρούν. Πέμπτον, τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων μέσω εταιρικών δωρεών και λόμπινγκ, που μετατρέπει το κράτος σε υπηρέτη εταιρικών συμφερόντων αντί για ρυθμιστή τους.

Ανάγκη για τιθάσευση των πολυεθνικών

Είναι πλέον καιρός η κοινωνία και οι κυβερνήσεις να διαμορφώσουν ένα νέο πλαίσιο εμπορίου και λειτουργίας των πολυεθνικών/μεγάλων εταιρειών που, μεταξύ άλλων, να προβλέπει: φορολογική εναρμόνιση (λόγου χάριν, τέλος στο λεγόμενο «φόρο της αγαπητικιάς» 0,05% του Λουξεμβούργου), μίνιμουμ φορολογία επί των κερδών (λόγου χάριν, δεν είναι δυνατόν η Amazon με κέρδη 11 δις το 2018 να αποδίδει μηδενικούς φόρους), απόλυτη διαφάνεια ή/και δημοψηφίσματα για έγκριση εμπορικών συμφωνιών (βλ. TTIP), επανισχυροποίηση της «άδειας λειτουργίας» (λόγου χάριν, για μια μύγα οι υπηρεσίες αφαιρούν την άδεια από ένα εστιατόριο, αλλά αφήνουν να λειτουργεί ένα εργοστάσιο που μολύνει και σκοτώνει εκατοντάδες κατοίκους), αυστηρό έλεγχο από τις κρατικές υπηρεσίες στις υποβαλλόμενες ετήσιες εκθέσεις απολογισμού που θα πρέπει να υποβάλλονται υποχρεωτικά να καλύπτουν τέσσερις περιοχές αποτελεσμάτων (λόγου χάριν, οικονομικά/ισολογισμοί, κοινωνία, περιβάλλον, υγεία), υποχρεωτική διάσπαση γιγαντωμένων εταιρειών σε μικρότερες για αποκατάσταση υγιούς ανταγωνισμού (λόγου χάριν, η υποχρεωτική διάσπαση της Google σε μικρότερες, όπως το 1982 με τη διάσπαση της AT&T σε επτά μικρότερες "Baby Bells"), για τις τράπεζες/funds, κλπ, εισαγωγή του λεγόμενου φόρου FTT (ή φόρου Tobin) για περιορισμό της καζίνοοικονομίας με τη μεταφορά κερδοσκοπικών κεφαλαίων της μιας βραδιάς που συνήθως έχουν και πολιτικά κίνητρα, διατήρηση μετοχών από το κράτος σε εταιρείες που διασώζει με χρήματα των φορολογουμένων και πώλησή τους μετά την εξυγίανση, δήλωση σε ανεξάρτητη αρχή προσωπικών δεδομένων/Big Data από τις εταιρείες που τα εκμεταλλεύονται εμπορικά, αποζημίωση

και πληρωμή με ψηφιακό νόμισμα πολιτών που χρησιμοποιούνται τα δεδομένα τους (λόγου χάριν, ως πνευματικά δικαιώματα), αυστηρές ποινές για διεφθαρμένα στελέχη (λόγου χάριν, φυλακή για τους τραπεζίτες, όπως πχ στην Ισλανδία), ακραία αυστηροποίηση ή/και απαγόρευση μετακίνησης στελεχών της διοίκησης/θεσμών μέσα από τη λειτουργία "revolving door" (πχ περίπτωση Barroso που από την ηγεσία της ΕΕ πήγε πρόεδρος της Goldman Sachs που υποτίθεται ότι έλεγχε για ατασθαλίες!!), αυστηρό πλαίσιο ελέγχου στον χώρο ΤΝ/ΑΙ, γενετικής μηχανικής, χειραγώγησης για υφανπαγή ψήφου και αλλοίωση δημοκρατικής βούλησης πολιτών (πχ σκάνδαλο Cambridge Analytica), κ.ά.

Η μεγάλη πρόκληση, βέβαια, δεν έγκειται στη δύναμη των επιχειρήσεων ούτε στην απληστία τους· και οι δύο υπήρχαν ανέκαθεν, χαρακτηριστικά του καπιταλισμού από πάντα. Από τους Μεδίκους και τον Jakob Fugger έως τον Rockefeller και τις σημερινές ψηφιακές πλατφόρμες, η οικονομική ισχύς επιδίωκε πάντοτε να διευρύνει την επιρροή της. Αυτό που πραγματικά άλλαξε ήταν η σχέση των επιχειρήσεων με τους θεσμούς που όφειλαν να τις ελέγχουν.

Η πραγματικά μεγαλύτερη αλλαγή των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών είναι ο πολλαπλασιαστής ταχύτητας που δημιούργησαν η παγκοσμιοποίηση και η ψηφιακή επανάσταση. Για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία, η ταχύτητα εξέλιξης της οικονομίας, της τεχνολογίας και των αγορών υπερέβη την ταχύτητα προσαρμογής των δημοκρατικών θεσμών. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός συνεχώς διευρυνόμενου κενού διακυβέρνησης. Και η φύση δεν ανέχεται το κενό. Ούτε τα κοινωνικά συστήματα.

Όταν ένας θεσμός δεν μπορεί πλέον να επιτελέσει αποτελεσματικά μια λειτουργία, κάποιος άλλος οργανισμός θα την αναλάβει, απλώς επειδή μπορεί να ανταποκριθεί ταχύτερα. Έτσι, λειτουργίες που άλλοτε αποτελούσαν αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους μεταφέρονται σταδιακά σε ιδιωτικούς οργανισμούς (ο Κόλιν Κράουτς/Post-Democracy, αναφέρει σχετικά ότι στη Μ.Βρετανία το κράτος για να αποφασίσει ένα υγιεινό μενού για παιδιά του νηπιαγωγείου και δημοτικού, συμβουλευτήκε την μεγαλύτερη εταιρεία ταχυφαγείων του κόσμου!!), όπως: η διαχείριση της πληροφορίας, οι ψηφιακές ταυτότητες, οι πληρωμές, η αποθήκευση δεδομένων, η επικοινωνία, ακόμη και η ανάπτυξη τεχνολογιών στρατηγικής σημασίας, όπως η τεχνητή νοημοσύνη, δεδομένα υγείας πολιτών (πχ περίπτωση Palantir σε Ελλάδα).

Η πραγματική πρόκληση, ίσως, είναι λιγότερο να περιοριστεί η αγορά και περισσότερο να ανασχεδιαστεί η δημοκρατία, ώστε να μπορεί να ασκεί αποτελεσματική κυριαρχία σε έναν κόσμο όπου το κεφάλαιο, η πληροφορία και η τεχνολογία κινούνται με εκθετικούς ρυθμούς. Και φυσικά στην πρώτη γραμμή στον αγώνα για τιθάσευση της εταιρειοκρατίας πρέπει να βρεθούν οι νέοι, ως φυσικοί υπερασπιστές της δημοκρατίας, που θα πρέπει με κάθε διαθέσιμο εργαλείο να αγωνιστούν, πχ Καταναλωτικό Ακτιβισμό (πχ μποϊκοτάζ ή επιβράβευση εταιρειών), Κινήματα Διαμαρτυρίας, Πρωτοβουλίες Αμεσοδημοκρατίας, κ.ά.

Η τεχνολογία και εδώ μπορεί να βοηθήσει τον πολίτη να πάρει τον έλεγχο των πραγμάτων στα χέρια του μέσα, πχ από την αμεσοδημοκρατία, και να έρθει πιο κοντά στις σημαντικές δημόσιες αποφάσεις — βήματα έχουν ήδη γίνει σε διάφορες χώρες, όπως πχ στην Ισλανδία: εκεί οι πολίτες με κλήρωση ανέλαβαν τη διαμόρφωση ενός νέου συντάγματος μετά την οικονομική κρίση του 2008 και μια σειρά άλλων ενεργειών, και έτσι οδήγησαν τους τραπεζίτες στη φυλακή (συνολικά 36 τραπεζίτες καταδικάστηκαν σε 96 χρόνια φυλάκισης), αλλά οδήγησαν και στη δικαιοσύνη τον τότε πρωθυπουργό της χώρας Geir Haarde, που δικάστηκε και βρέθηκε ένοχος. Πρόκειται για την πρώτη

χώρα που, ως αποτέλεσμα της κρίσης του 2008, καταδίκασε τον πρωθυπουργό της. ("Iceland's former Prime Minister found guilty over country's 2008 financial crisis", Daily Mail, 23 Απριλίου 2012.)

Ελλάδα ακούς;